

ƏMİRASLANOVA İLAHƏ NƏSİR QIZI
Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universiteti nəzdində
Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Kolleci
Ünvan: Bakı şəhəri, İnşaatçılar pr.45
Email: ilahamiraslanova@gmail.com

İNGİLİS DİLİNDƏ RAZILIQ BİLDİRƏN İFADƏ VASİTƏLƏRİ

Açar sözlər: razılıq, ingilis dili, kommunikasiya, subyekt, dialoq

Ключевые слова: соглашение, английский язык, общение, предмет, диалог

Keywords: agreement, English language, communication, subject, dialogue

Razılıq bildirən ifadələr ingilis dilində üstünlük təkil edir. Bu ifadələr morfoloji və sintaktik yolla əmələ gəlir. Mətn linqvistikasında razılıq bildirən ifadələr bir sıra kommunikativ, pragmatik, funksional-semantik və üslubi şərtlərlə bağlı olur. Razılıq bildirən ifadələr geniş dil bazasına əsaslanır.

İngilis dilində razılıq bildirən ifadələrin müəyyən meyar üzrə təsnifi və qruplaşdırılması da xüsusi praktik əhəmiyyət daşıyan məsələdir. Bu sahədə də Azərbaycan dilçiliyində sistemli tədqiqatlar aparılmamışdır. Buna görə də mövzunun araşdırılması aktuallıq kəsb edir.

Razılaşma semantik-kommunikativ kateqoriyası mənasına görə müxtəlif çalarlara malikdir. Razılaşmanın patetik, yalançı, bəyənilməyən, ironiyalı növləri ola bilər. Sonuncu üç növ formaca razılaşma, məzmunca razılaşmamadır.

A.K.Solovyeva tam və natamam razılaşma formalarını fərqləndirir. Tam razılaşmanın razılaşma-təsdiq, razılaşma-bəyənmə, razılaşma-icazə, razılaşma-vəd, düşünülmüş razılaşma, yekdil razılaşma və s. növləri vardır [2,s.98].

Natamam razılaşmanın qismən razılaşma, məcburi razılaşma, razılaşmagüzəşt və s. növləri qeydə alınır.

Razılaşma kateqoriyasının iki formasının fərqləndirilməsi vacibdir:

- 1) razılaşma müəhibin hökmünə xüsusi kommunikativ reaksiya kimi;
- 2) razılaşma tonallıq və dialoqda davranış xətti kimi.

Dialoji nitqdə razılaşma və təsdiq ifadə edən xüsusi kommunikativ vahidlər yüksək işləklik dərəcəsinə malikdir. İngilis dilində işlənən “yes”, kommunikativləri ümumi kommunikativlər sistemində xüsusi yer tutur. “Yes” (bəli) vahidi dialoq iştirakçısının fikrinin, mülahizəsinin doğruluğunu, həqiqiliyinin təsdiqi üçün işlənir.

“Yes” kommunikativi daha çox sual və faktı dəqiqləşdirən nitq aktlarına uyğun gələn sual və nəqli cümlələrə reaksiya kimi üzə çıxır. Sual cümlələrinə cavab funksiyasını yerinə yetirmək məqamında “Yes” (“bəli”) daha çox işlədilir. Nəzərə almaq lazımdır ki, bu söz dilin ümumi suallara lakonik cavab formalarından biridir. Ümumi pozitiv suala “Yes” təsdiqedicisi cavab və ya təsdiqedicisi cavabı ötürmək vasitəsidir. Əgər belə suala dialoq iştirakçılarından birinin hansı bir hadisənin doğruluğu haqqında fərziyyəsi kimi baxılırsa, onda təsdiqetmənin modus mənasının

söylənmiş versiyanın obyektivliyini, doğruluğunu təkrarı olmasını söyləmək mümkündür.

İngilis dilində “Yes” kommunikativinin qarşılığı “yes” sözüdür. Bu söz də nəqli cümlələrə reaksiya olur. Məsələn,

- “*Santiago,*” *the boy said.*

- “*Yes,*” *the old man said.*

Belə dialoqlarda Azərbaycan dilində “hə”, ingilis dilində “yes” mü sahibin fikrini təsdiq etmək, onunla həmrəyliyi bildirmək üçün işlədilir.

Azərbaycan və ingilis dillərində razılaşma və təsdiqetmə kommunikativləri sayca müəyyən çoxluq təşkil edir. Hə, əlbəttə, aha, şübhəsiz, yəqin, sözsüz, təbii, bəs necə, demə, yaxşı, oldu, doğru və s. [4, s.97]

Razılıq bildirən ifadə vasitələri morfologiyada feilin xəbər şəkli ilə ifadə olunur. Sintaksisdə nəqli cümlə cümlənin məqsəd və intonasiya görə növləri içərisində mərkəzi mövqe tutduğu kimi, morfologiyada da xəbər şəkli feilin zaman-növ formaları sistemində mərkəzi mövqe tutur. A.N.Slūsareva yazır: “Feil morfologiyası modallıq ifadə edərkən bazis (baza) kateqoriyası kimi xəbər şəklini özünə daxil edir ki, inkar, sual və modal mənalı onulla nisbətdə götürülür” [1, s.69].

Feilin xəbər şəkli danışana hal, hərəkət prosesi əslində baş vermiş kimi, eləcə də gələcəkdə icrası qəti şəkildə baş verəcək kimi təqdim etməyə imkan verir. N.A.Slūsareva təsdiqetmənin (iqraretmənin, razılığın) morfologiyalaşdırılmasını ingilis dilinin müstəsna xüsusiyyətlərindən biri kimi qiymətləndirir [5, s.53]. Həmin xüsusiyyəti Azərbaycan dilində də müşahidə edirik.

Məlumdur ki, feilin xəbər şəklinin xüsusi ifadə vasitəsi yoxdur. O, feilin zaman formaları ilə ifadə olunur. Bu, Azərbaycan dilində də, ingilis dilində də eynidir.

İngilis dilinin təsdiqetmə (iqraretmə) modallığının ifadəçiləri olan feilin zaman kateqoriyası formaları bu dilin morfoloji sistemində mərkəzi mövqe tutur. Bu, Azərbaycan dilində də belədir.

Bununla belə, unutmamaq olmur ki, Azərbaycan və ingilis dillərinin xəbər şəkillərini təmsil edən zaman formaları həm formal, həm də semantik cəhətdən birbirindən kəskin surətdə fərqlənir. Bu iki dilin zaman formalarını müqayisəli şəkildə nəzərdən keçirərkən həmin fərqlər daha açıq-aşkar nəzərə çarpır.

Modallıq kateqoriyasının reallaşmasının morfoloji vasitələri şəkil formaları ilə təmsil olunur [2, s.52]. Burada indikativ modallıq əsas yer tutur. İndikativ modallıq feilin şəxsi formaları ilə bağlıdır. O, feilin şəxsi formaları içərisində morfoloji olaraq və şəxs (kəmiyyət/şəkil) zaman morfemləri ilə ifadə olunmuşdur. İngilis dilində bunlar xəbərlilik göstəriciləridir [3, s.107].

Razılıq bildirən ifadə vasitələrinin modal sözlər vasitəsilə feilin xəbər şəkli ilə ifadəsindən danışarkən keçmiş və indiki zaman formaları ilə kifayətlənmək lazım gəlir. Bunun əsas səbəbi odur ki, yalnız indiki və keçmiş zaman formaları subyektlə predikat arasındakı real şəkildə mövcud olan, yaxud real münasibət kimi təqdim olunan münasibəti bildirir. Başqa səbəb bundan ibarətdir ki, ingilis dilində feilin gələcək zamanı modal feillərin köməyi ilə ifadə olunur. Bundan isə biz artıq müəyyən qədər bəhs etmişik. Başqa bir səbəb də onunla bağlıdır ki, feilin gələcək

zaman formaları qətilik və qeyr-qətilik bildirmələrindən asılı olmayaraq, hələlik baş verməmiş hərəkəti bildirir. Onu görə də gələcək zaman formalarının ayrıca nəzərdən keçirilməsi vacibdir.

Azərbaycan və ingilis dillərində razılıq bildirən ifadə vasitələri bir çox çalarlar nümayiş etdirir. Bunları konkret misallar əsasında nəzərdən keçirək.

Feilin əmr şəkli icrası əmr edilən, təmin edilməli olan hərəkəti bildirir. Məsələn: *After a while, Whenever there was pressure, or a difficult repair job, the word went out: get Coe Patroni!*

“Bir qədər keçəndən sonra harda sınıqlıq, ya təmir işləri olsaydı, dərhal deyirdilər: -Coe Patronini tapın!”.

Feilin əmr şəklinin razılıq mənasında işlənməsini ümumi kontekstdən, müşayətedici sözlərdən, feilin inkar formasında işlənməsindən də bilmək olur.

Get all that crap out of here!- “Yığışdırın bütün zir-zibilinizi burdan!”

Get him the hell out of the approach area! - “Onu enməyə gələn təyyarənin yolundan rədd eləyin!”

“Pay attention”, he commanded -“Fikriniz məndə olsun”, Elliot göstəriş verdi”

Keep an eye on TWA and North west -“Bir gözü TWA və “Şimal-Qərb”in üstündə olsun!”

2. Feilin əmr şəkli icrası müəyyən şərtlə bağlı olan hərəkəti bildirir. Bu zaman “istəmək” sözündən çox istifadə oluna bilər. Bu da razılaşmaq anlamına uyğun gəlir [6,s.78].

If you want to lose some airplanes in flight, throw me out of here. If you don't, sit down and listen

“Əgər Siz bəzi təyyarələrin uçuş vaxtı partlamasını istəyirsinizsə, mənə bayıra ata bilərsiniz. Əgər istəmirsinizsə, onda oturun və qulaq asın”

Tərcümələrin bir-birilə və orijinala müqayisəsi aşağıdakıları söyləməyə imkan verir. İngiliscə mətnə ikinci şəxsin təkinə müraciət olunur. Həmin şəxs bu dildə ikinci şəxsin təki və cəmi üçün ümumi (müştərik) olan *you* əvəzliyi ilə ifadə olunmuşdur. Azərbaycan dilindəki mətnə belə bir qeyri-müəyyənlik yoxdur: burada ikinci şəxsin cəminə aid olan *siz* əvəzliyi nəzakət məqamında ikinci şəxsin cəminə aid edilmişdir .

Ədəbiyyat siyahısı:

1. Abdullayev K.M. Azərbaycan dili sintaksisinin nəzəri problemləri. Bakı: Maarif, 1999, 340 s.
2. Babayev S.M. İngilis danışq ritminin perseptiv aspektinə dair// ADDİ, Elmi xəbərlər, №5, 2002, s. 3-9.
3. Veysəlli F. Y. German dilçiliyinə giriş. Bakı: Mütərcim, 2001, 289 s.
4. Виноградов V.V. Избранные труды. Исследования по русской грамматике. М.: изд-во АН СССР, 1975, с. 15
5. Виноградов V.V. Русский язык. Грамматическое учение о слове. М.: Высшая школа, 1986, с.76

Xülasə

Məqalədə göstərilir ki, razılıq bildirən ifadələr ingilis dilində üstünlük təkil edir. Bu ifadələr morfoloji və sintaktik yolla əmələ gəlir. Mətn linqvistikasında razılıq bildirən ifadələr bir sıra kommunikativ, pragmatik, funksional-semantik və üslubi şərtlərlə bağlı olur. Razılıq bildirən ifadələr geniş dil bazasına əsaslanır.

İngilis dilində razılıq bildirən ifadələrin müəyyən meyar üzrə təsnifi və qruplaşdırılması da xüsusi praktik əhəmiyyət daşıyan məsələdir. Bu sahədə də Azərbaycan dilçiliyində sistemli tədqiqatlar aparılmamışdır. Buna görə də mövzunun araşdırılması aktualıq kəsb edir.

İngilis dilində razılıq bildirən ifadə vasitələrindən biri modal sözlərdir. Modallığın bu növü “təsdiqetmə modallığı” (nəqlətmə, iqraretmə modallığı), “indikativ modalıq” adlanır. İndikativ modalıq həm sintaksis, həm də morfolojiya sahəsində özünə yer tapır. Sintaksisdə indikativ modalıq nəqli cümlələrdə özünü göstərir. Razılıq müxtəlif subyektlərin gerçəkliyin hansısa hadisəsi haqqında fikir eyniliyini ifadə edir. Bizim fikrimizcə, müəyyən hadisə haqqındakı nöqtəyi-nəzərin oxşarlığı həmişə razılışma olmadığı kimi, münasibətin tam üst-üstə düşməməsi də razılışmaq kimi qəbul oluna bilməz.

AMIRASLANOVA ILAHA NASIR GIZI

AGREEMENT EXPRESSIONS IN ENGLISH

SUMMARY

The article shows that agreeable phrases are preferred in English. These expressions are formed morphologically and syntactically. Agreeable expressions in text linguistics are related to a number of communicative, pragmatic, functional-semantic and stylistic conditions. Expressions of consent are based on a wide language base.

The classification and grouping of agreeing expressions in English according to certain criteria is also a matter of special practical importance. In this field, no systematic studies have been conducted in Azerbaijani linguistics. Therefore, the research of the topic is urgent.

One of the means of expressing agreement in English is modal words. This type of modality is called "confirmation modality" (transfer, acknowledgment modality), "indicative modality". Indicative modality finds its place both in the field of syntax and morphology. In the syntax, indicative modality transfer is manifested in sentences. Consent means the same opinion of different subjects about some event of reality. In our opinion, the similarity of the point of view on a certain event is not always agreement, and the lack of complete coincidence of attitudes cannot be accepted as agreement.

АМИРАСЛАНОВА ИЛАХА НАСИР КЫЗЫ

ВЫРАЖЕНИЯ СОГЛАШЕНИЯ НА АНГЛИЙСКОМ ЯЗЫКЕ РЕЗЮМЕ

В статье показано, что в английском языке предпочтение отдается приятным фразам. Эти выражения формируются морфологически и синтаксически. Согласованные выражения в лингвистике текста связаны с рядом коммуникативных, прагматических, функционально-семантических и стилистических условий. Выражения согласия основаны на широкой языковой базе.

Классификация и группировка созвучных выражений в английском языке по определенным критериям также имеет особое практическое значение. В этой области в азербайджанском языкознании не проводилось систематических исследований. Поэтому исследование темы является актуальным.

Одним из средств выражения согласия в английском языке являются модальные слова. Этот тип модальности называется «модальностью подтверждения» (модальностью передачи, подтверждения), «индикативной модальностью». Индикативная модальность находит свое место как в области синтаксиса, так и в морфологии. В синтаксисе изъявительная передача модальности проявляется в предложениях. Согласие означает одинаковое мнение разных субъектов о каком-то событии действительности. По нашему мнению, сходство точек зрения на то или иное событие не всегда является согласием, а отсутствие полного совпадения взглядов не может быть принято как согласие.

Redaksiyaya daxil olma tarixi: 15.03.2024

Çapa qəbul olunma tarixi: 30.03.2024

**Rəyçi: filologiya üzrə fəlsəfə doktoru, dosent Gülnar Qəmbərova
tərəfindən çapa tövsiyə olunmuşdur**